
VÝUKA ČEŠTINY NA BOHEMISTICE NA VÍDEŇSKÉ UNIVERZITĚ

MARKÉTA SCHÜRZ POCHYLOVÁ

TEACHING CZECH AT THE BOHEMIAN STUDIES AT THE UNIVERSITY OF VIENNA

In addition to the theoretical study of the language, students of Czech studies in Vienna can also develop their practical knowledge of Czech by communicating with native speakers from the Czech minority. Students with different language backgrounds meet in the same class during their studies. We asked ourselves whether previous knowledge of the Slavic language is an advantage or disadvantage. We pointed out the typical manifestations of interference from German to Czech and showed what errors it causes and on which language levels.

Keywords: Bohemistik at the Institute of Slavic Studies in Vienna; Czech minority; interference; mistakes, native /non-native speaker

1 VÝUKA ČEŠTINY VE VÍDNI

V tomto příspěvku prezentuji možnosti a principy výuky češtiny⁽¹⁾ na bohemistice na Fakultě filologie a kulturních studií Vídeňské univerzity, kde působím jako lektorka českého jazyka a české literatury. Specifické podmínky pro výuku češtiny ve Vídni ovlivňuje mnoho vnitřních i vnějších faktorů. Za zásadní lze považovat významné postavení Čechů⁽²⁾ a češtiny již od konce 19. století, existenci aktivní české menšiny ve Vídni v čele s krajanským Školským spolkem Ko-

1 Pro rodilé Čechy z České republiky je čeština v kurzu mateřským jazykem, pro vídeňské Čechy je prvním nebo druhým jazykem a pro ostatní Rakušany a studenty jiné národnosti je jazykem cizím.

2 Pod pojem Čech zahrnujeme všechny obyvatele, kteří mluví česky, tedy také mluvčí z Moravy a české části Slezska.

menský⁽³⁾ a konečně vídeňskou slavistiku (Institut für Slawistik der Universität Wien),⁽⁴⁾ nejstarší slavistické pracoviště na světě. České kulturní dědictví také výrazně podporuje řada kulturních institucí z České republiky, např. České centrum ve Vídni,⁽⁵⁾ Velvyslanectví České republiky⁽⁶⁾ nebo Dům zahraniční spolupráce,⁽⁷⁾ který pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy umožňuje zřizovat lektorát českého jazyka a české literatury ve Vídni.

Z výše uvedeného výčtu je zřejmé, že se studenti bohemistiky ve Vídni seznamují nejen s kulturním dědictvím pocházejícím z České republiky, ale také s velmi bohatou českou kulturou, která však vzešla z vídeňského prostředí. Tuto neobvykle bohatou kulturní nabídku považujeme za jeden ze zásadních kulturních fenoménů Vídne a jeden z důvodů, proč chtějí někteří rodilí mluvčí z České republiky studovat češtinu ve Vídni. Při koncipování našich studijních metod a cílů se snažíme maximálně využít této bohaté kulturní nabídky. K našim dlouhodobým výukovým konceptům patří propojování našich studentů bohemistiky s aktivní českou menšinou. Myslím, že i proto je o tento obor stále dostatečný zájem, jelikož si studenti uvědomují, že jen díky bohatým kontaktům s českou menšinou a díky účasti na společných kulturních, sportovních či vědeckých akcích nezůstane výuka češtiny pouze na teoretické rovině několikrát týdně, ale stane se přirozeným komunikačním prostředkem v téměř přirozeném českém prostředí. Tím se pro některé studenty stane čeština dokonce nedílnou součástí jejich života a pro ty nejvytrvalejší zdrojem obživy (Schürz Pochylová 2022).

3 Školský spolek Komenský je hlavním zřizovatelem českého vzdělávání ve Vídni, dostupné z: <https://www.komensky-vienna.at/cz/>.

4 Dostupné z: <https://slawistik.univie.ac.at/ueber-uns/>.

5 Dostupné z: <https://wien.czechcentres.cz/>.

6 Dostupné z: <https://www.mzv.cz/vienna/cz/index.mobi>.

7 Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/lektoraty-ceskeho-jazyka-a-literatury>.

1.1 SPECIFIKA VÝUKY ČEŠTINY VE VÍDNI

Při studiu češtiny ve Vídni se nijak nerozlišuje rodilý a nerodilý mluvčí. Jelikož se ale v kurzu objevují zároveň, musí s tím vyučující pracovat a najít společný kód pro všechny. To je jeden z důvodů, proč se v tomto článku zabýváme postavením rodilého a nerodilého mluvčího v kurzech češtiny ve Vídni a otázkami typických chyb pro dané skupiny. Položili jsme si také zásadní otázku, zda je opravdu vždy výhoda, učil-li se student již v minulosti nějaký jiný slovanský jazyk nebo je-li sám slovanského původu. Po mnoha letech vyučování cizinců na různých jazykových úrovních musíme konstatovat, že odpověď není vůbec tak jednoznačná, jak by se mohlo očekávat. Předchozí znalost slovanských jazyků se jako výhoda či nevýhoda projeví až v závislosti na jednotlivých jazykových úrovních studentů a také v závislosti na různých jazykových plánech.

Velmi výrazně se v tomto zkoumání projevil vliv němčiny, protože právě ta je hlavním studijním jazykem pro všechny studenty ve Vídni. Interference, jako jev nežádoucí, se projevila v různých jazykových plánech jako typická chyba. Zároveň se objevují interference dalších jazyků, které jsou mateřskými jazyky našich studentů.

S chybami je nutno počítat na všech jazykových úrovních, a to u rodilých i nerodilých mluvčích. Chybu nechápeme negativně, ale jen jako signál, že probíraná látka ještě potřebuje dovysvětlit, procvičit. Zmýlit se během učení se jazyku je zcela přirozené, je to nedílnou součástí studia, přičemž má chyba sloužit k další motivaci ke studiu.

Samozřejmě by bylo ideální docílit takové jazykové úrovně, kde se objevuje jen minimum nedostatků, ale ještě důležitější je z našeho pohledu otázka, jak se studentům daří vytvářet srozumitelné komunikáty různého typu s ohledem na danou komunikační situaci, tedy zda jsou v dané komunikační situaci úspěšní. Během let výuky jsme zaznamenali, že chybovost se u nerodilých i rodilých mluvčích v nejvyšších jazykových úrovních vyrovnává. To potvrzují také mnohé výzkumy (např. Hradilová 2020, 91).

Domníváme se, že shromážděním souboru chyb typických pro německy mluvící studenty by bylo možné vytvořit podklad pro vznik nové učebnice češtiny, speciálně určené německy mluvícím studentům se znalostí nějakého slovanského jazyka. V současnosti máme k dispozici například učebnici vypracovanou týmem profesora Stefana Michaela Newerkly.⁽⁸⁾

1.2 METODOLOGIE A PŘEDPOKLADY

Své předpoklady, v čem budou studenti pravděpodobně chybovat, zakládáme na vlastní dlouholeté praxi a na materiálu, který máme k dispozici. Pro účely příspěvku, tj. výzkum typických chyb u našich studentů, jsme zkoumaný vzorek získali v seminářích českého jazyka na bohemistice Vídeňské univerzity v letech 2017 až 2023. Sběr materiálu probíhal soustavně a postupně v rámci různých seminářů. Šlo o studenty od úrovně A1 až po úroveň C. A jelikož se v jednotlivých kurzech nerozlišují rodilí a nerodilí mluvčí, byly výsledky velmi různorodé. Získaná data byla ovlivněna tím, zda na zadané téma odpovídal rodilý, či nerodilý mluvčí. Pestrost jsme se snažili zachytit také sběrem dat z různých způsobů jazykového projevu, tedy jazyka psaného a mluveného, jazykového komunikátu připraveného i spontánního.

Jako jistý problém vnímáme určení hranice mezi rodilým a nerodilým mluvčím v rámci Rakouska. Studenti z řad vídeňských Čechů sami sebe hodnotí různě a také dosahují různé úrovně. Je tedy velmi těžké říci, jak přesně v daném prostředí definovat rodilého mluvčího. V článku proto popisujeme několik „typů“ rodilých mluvčích, např. podle místa narození. Němčina je v každém případě velmi důležitým jazykem, pro rodilé mluvčí narozené v Čechách bývá jazykem, který se musí teprve naučit, pro vídeňské Čechy to bývá jazyk druhý, protože jím musí neustále komunikovat na veřejnosti. I zde jsou velké

8 Sodeyfi, Hana a Newerkla, Stefan Michael. 2004. *Tschechisch. Faszination der Vielfalt. Lehrbuch für Anfänger und Fortgeschrittene*. Wien: Harrassowitz Verlag.

rozdíly, protože někteří vídeňští Češi používají češtinu už pouze v domácím prostředí a naopak v písemném projevu se vyjadřují hlavně německy. Sama se považují za rodilou mluvčí češtiny, za Češku, která už dlouho žije v zahraničí, ale přesto pečuje o svůj mateřský jazyk. Němčina je jazyk, který potřebuji ve veřejné komunikaci i ve výuce na univerzitě, je to tedy můj druhý jazyk. I to jsou zkušenosti, z nichž v tomto příspěvku vycházíme.

1.3 STRUČNÝ HISTORICKÝ VHLED

Na území Vídně se už od nepaměti vyskytuje slovanské obyvatelstvo (Randák et al. 2011, 40). Početnější skupina Čechů z českých zemí se ve 13. století dostávala do Vídně společně s příchodem zástupců dvora Přemysla Otakara II., který kromě českého území spravoval také Vídeň. Až za vlády Habsburků v 18. století přišlo velké množství česky mluvících obyvatel. Ovšem teprve až od druhé poloviny 18. století do konce 19. století vrcholil příliv českého obyvatelstva. Hlavní motivací emigrace bylo získat novou práci, lepší životní podmínky. Z dokumentů víme, že se Češi usazovali hlavně ve 3., 4. a 10. městské části (tzv. Bezirk). Dodnes to dokládají názvy ulic, obchodů či jména na zvoncích. Pozoruhodné je, že právě ve 3. městské části je i dnes hlavní centrum české menšiny, jsou zde školy různého stupně či český kostel. V době největšího rozkvětu zde bývaly také české obchody nebo česká knihkupectví. Samozřejmě se dnes příslušníci české menšiny nekoncentrují pouze v určité čtvrti, ale žijí na celém území Vídně.

1.3.1 Česká krajanská komunita ve Vídni

Čeština ve Vídni si postupně vydobyla silnou pozici. Dnes patří do skupiny tzv. menšinových jazyků (Sloboda 2017). Zásluhou mnoha generací našich krajanů se podařilo češtinu a českou kulturu zachovat až dodnes. I proto ji můžeme zaslechnout opravdu na každém kroku, a dokonce se lze v češtině vzdělávat od mateřské školy až po gymnázium, češtinu je možné studovat také na vysokoškolské úrovni (viz výše).

Se stále vyšším počtem českých přistěhovalců na konci 19. století stoupal také zájem českého obyvatelstva o vznik různých krajanských spolků. Téměř v každé části Vídně byly české mateřské školy, školy i střední školy různého typu a zaměření. Dodnes si uchoval své výsadní postavení krajanský Školský spolek Komenský (podrobněji viz Valeš 2020). Společně se zde setkávali a setkávají Češi a Slováci. V roce 2022 uplynulo 150 let od jeho založení. Spolkový život se organizuje ve více než 40 krajanských spolcích různého zaměření.⁽⁹⁾ Krajané si vydávají svá periodika,⁽¹⁰⁾ organizují kulturní, náboženské či sportovní akce. Vedle mnoha dalších aktivit nabízí a organizuje spolek Komenský vzdělání od mateřské školy až po reálné gymnázium v několika jazycích.⁽¹¹⁾

1.4 POČÁTKY VÝUKY ČEŠTINY⁽¹²⁾

První doložené zprávy o výuce češtiny máme již z pozdního středověku, jednalo se především o soukromou výuku ve šlechtických rodinách. Od 18. století do počátku 19. století vzrostl počet česky mluvících obyvatel, a proto bylo nutné zajistit alespoň základní vzdělání také pro děti těchto rodin. Krajané se také mohli od roku 1820 účastnit pravidelných bohoslužeb v češtině (Newerkla 2007, 580–584).

1.4.1 Specifické postavení Vídeňské bohemistiky

Od roku 1774 byla výuka češtiny zaváděna v rámci celé habsburské monarchie. Šlo o první živý jazyk, který bylo možno studovat na vysokoškolské úrovni. Vídeňská bohemistika se tak řadí mezi nejstarší instituty na světě. Prvními učiteli češtiny byli velehradský rodák Josef Valentin Zlobický, který také navrhl plán studia slovanských jazy-

9 Vedle krajanských spolků registrovaných existuje také velké množství spolků oficiálně nezapsaných, počet krajanských spolků je tedy víceméně orientační (viz https://www.mzv.cz/vienna/cz/rakousko/cesi_v_rakousku/krajanske_spolky_v_rakousku_prehled.html).

10 Od roku 1946 vycházejí *Vídeňské svobodné listy*, dostupné na: <https://viden-vsl.at/>.

11 V mateřské škole Komenský se mluví česky, slovensky, německy a maďarsky. A na základní škole a reálném gymnáziu se vyučuje v češtině, slovenštině a němčině.

12 Podrobné informace o počátcích výuky češtiny a vzniku bohemistiky ve Vídni viz Newerkla (2007, 580–613).

ků na základě češtiny, a Jan Nepomuk Norbert Hromádka (Newerkla 2007, 582–584).

Dnes je bohemistika součástí Ústavu slavistiky Fakulty filologie a kulturních studií (Institut für Slawistik, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät). Její věhlas je tradičně spojován především s historicko-srovnávací slavistikou. Působili a stále zde působí takoví významní slavisté jako Fran Miklošič, Vatroslav Jagić, Nikolaj Trubeckoj, Václav Vondrák, František Václav Mareš, Josef Vintř nebo Stefan Michael Newerkla. Naši studenti mohou studovat v programu bakalářském, magisterském či doktorském. Jako u mnoha jiných malých jazyků i my zaznamenáváme mírný pokles zájmu o studium bohemistiky, na druhou stranu jsou počty studentů stále dostačující (Schürz Pochylová 2022; Newerkla 2007, 580–613).

2 VÍDEŇ, MĚSTO JAZYKŮ

V hlavním městě Rakouska málokdo mluví pouze jedním jazykem. Vícejazyčnost je základním rysem multinacionální středoevropské metropole a tato pestrost se odráží také v jazykových kurzech na bohemistice ve Vídni. Do kurzu češtiny se mohou přihlásit studenti s různým jazykovým zázemím a s různými mateřskými jazyky. Pravidelně se hlásí čeští rodilí mluvčí, kteří získali středoškolské vzdělání v České republice, také se hlásí absolventi Bilingvního reálného gymnázia Komenský. To jsou většinou potomci vídeňských Čechů, mnohdy žijících už po několik generací ve Vídni, není jich ale tolik, jak by se dalo předpokládat. Početnou skupinu tvoří studenti, kteří z různých důvodů nemohli absolvovat vzdělání ve škole Komenský, získali vzdělání v němčině, ale vyrostli v české rodině, kde jsou např. oba rodiče Češi. Tito studenti obvykle umí výborně mluvit, ale se psaním a užíváním spisovné variety češtiny mají některé problémy.⁽¹³⁾

13 Od roku 2019 probíhá výzkum češtiny vídeňských Čechů. Výzkumný projekt *Reflexe češtiny a širší české povědomí u vídeňských Čechů* vede Ostravská univerzita ve spolupráci s vídeňskými bohemisty.

Mnoho studentů pochází ze smíšených rodin různých kombinací, např. jsou oba rodiče slovanského původu nebo jsou Rakušané a příslušníci různých slovanských i neslovanských národů. V kurzech se objevují rovněž studenti, kteří již studovali nějaký jiný slovanský jazyk. Zvláštní péči věnujeme studentům, kteří žádný slovanský jazyk nestudovali a ani nemají žádné české nebo slovanské kořeny. V každé skupině je několik studentů ze starší generace, kteří již několik desítek let studují češtinu, někdy už mají dokonce i titul v jiném oboru a za odměnu si nadělí ještě studium češtiny. Podle Erika Lenneberga (1967) existuje určitá věková hranice, kdy už student nemůže dosáhnout v nemateřském jazyce takové úrovně, jako by to byl jazyk rodný. Podle našeho názoru a zkušenosti je důležitější míra motivace, intenzita a pravidelnost vlastního studia.

2.1 RODILÝ VERSUS NERODILÝ MLUVČÍ V ROLI STUDENTA

Pestré národnostní složení v kurzu češtiny přináší také velmi rozdílnou jazykovou úroveň studujících.⁽¹⁴⁾ Někteří jsou dokonce českými rodilými mluvčími z České republiky. Položili jsme si otázku, zda je to vždy výhoda být českým rodilým mluvčím při akademickém studiu češtiny. Mohl by existovat názor, že výuka rodilých a nerodilých mluvčích musí probíhat odděleně, protože jejich jazyková úroveň je příliš odlišná. Postupem času a s přibývajícimi zahraničními zkušenostmi ale docházíme k názoru, že tyto dvě skupiny mohou studovat společně, dokonce je to pro ně přínosné a obě mohou dosáhnout nejvyšší jazykové úrovně. Přestože na počátku studia nemají stejné výchozí podmínky, rodilí mluvčí mají nesporný náskok, během studia však také překonávají různé překážky, proto mohou být obě skupiny studentů úspěšné. Pro všechny studenty jazyků je třeba si uvědomit, že vzdělávací proces nikdy nekončí a že je vždy nezbytné jazyk kultivovat. Je zřejmé, že pro české studenty bohemistiky bude na druhou

14 Referenční úroveň pro češtinu jako cizí jazyk viz <https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>.

stranu nutné snažit se dohnat některé nedostatky v němčině, protože mnoho teoretických přednášek na bohemistice nebo slavistice probíhá německy.

2.1.1 Čeští rodilí mluvčí v počáteční fázi studia češtiny

V počáteční fázi studia mají bezesporu velkou výhodu čeští rodilí mluvčí. Všem rozumí, ihned dokážou produkovat gramaticky správné věty, nemají pravděpodobně ani problémy s výslovností a mají zkušenosti s psaním, jestliže získali vzdělání v České republice nebo ve škole Komenský. Samozřejmě ne všichni rodilí mluvčí jsou plně kompetentními uživateli jazyka (srov. Hradilová 2020, 12). Proto je vhodné rozlišovat rodilé mluvčí a kompetentní, zkušené uživatele jazyka (ibid., 36). A právě s vědomím tohoto rozdílu mohou v jednom kurzu studovat rodilí i nerodilí mluvčí. Ačkoli mají rodilí mluvčí nesporný náskok v první fázi studia, ve vyšších jazykových úrovních také dělají chyby, a proto se rovněž musí zlepšovat a kultivovat svůj jazyk.

Zásadní také je, ve které životní fázi se mluvčí nachází, kdy si svůj rodný jazyk osvojil a jak často ho používá, na jaké úrovni a ve kterých komunikačních situacích. Pro některé studenty může být čeština mateřským jazykem, ale z praktických důvodů používají spíše jazyk země, ve které bydlí, tedy němčinu. Češtinu pak chápou jako jazyk druhý, určený ke každodenní běžné komunikaci s přáteli, rodinou či příbuznými. V tom případě se může stát, že se čeština nerozvíjí stejně jako jazyk, ve kterém se student vzdělává.

Výlučné postavení mají absolventi školy Komenský, protože jedním z důležitých cílů zdejší výuky je používat oba jazyky na stejné úrovni. Ačkoli se tito žáci narodili v Rakousku, měli jedinečnou šanci naučit se český jazyk, a to jak přirozeným používáním doma a v rámci české komunity, tak studiem pravidel v rámci výuky v hodinách češtiny. O mnohých z nich můžeme tvrdit, že jsou bilingvní. Mnoho absolventů se po získání české maturity vydává do světa, např. i ke studiu v České republice, nebo zůstávají v Rakousku, ale profesně se angažují ve zcela jiných oborech, kde češtinu používají jen okrajově, pokud vůbec.

Druhou početnou skupinu tvoří potomci Čechů, kteří se v Rakousku už narodili, a přestože nenavštěvovali školu Komenský a pěstovali svou češtinu pouze doma, rozhodli se, že ji chtějí zdokonalit v době vysokoškolských studií. Tito studenti výborně rozumí, někteří z nich i výborně mluví, mohou však mít značné problémy s psanou podobou jazyka. Jejich slovní zásoba může být omezená pouze na základní témata, která je zajímají.

Dvojazyčnost, někdy i vícejazyčnost je pro naše studenty typická, ale jedná se pouze o stav jazyka v určité životní fázi. Pokud si člověk chce dvojazyčnost uchovat, musí se o to velmi snažit, a to soustavně a na úrovni všech jazykových plánů. Rodilí mluvčí mají výhodu v tom, že na osvojování jazyka měli dostatek času a můžou se často spoléhat na svou jazykovou intuici, spontánně obsáhli nižší jazykovou úroveň, tzv. jádrovou jazykovou kompetenci. Ta jim však bez dalšího rozvíjení pokryje pouze počáteční fázi studia bohemistiky (srov. např. Hradilová 2020, 45–46).

2.1.2 Nerodilí mluvčí češtiny s německým mateřským jazykem v počáteční fázi studia češtiny

Nerodilí mluvčí neprošli fází přirozeného osvojování jazyka. Jazyk začnou poznávat až studiem pravidel, opakováním, rozšiřováním slovní zásoby, vědomým užíváním. Musí zapojit své vyšší kognitivní schopnosti. Rozhodující pro ně bude překonat náročnou počáteční fázi, kdy ještě v jazyce nebudou schopni tak dobře komunikovat, nebudou mít dostatečnou slovní zásobu a pravděpodobně budou mít také problémy s výslovností a s porozuměním mluveného slova. Avšak i pro Rakušany, kteří se rozhodnou studovat češtinu, má Vídeň své nesporné výhody, protože se už od počátku svého studia můžou setkávat s českou menšinou a učit se jazyk v jeho „téměř přirozeném“ prostředí.

2.2 SLOVANÉ/NESLOVANÉ

V počáteční fázi studia češtiny mají velkou výhodu také studenti, kteří jsou slovanského původu. Můžeme předpokládat, že se novým jevům naučí rychleji než Neslované. Můžeme odhadnout, které gramatické jevy budou díky jejich výchozímu jazyku snadno pochopitelné, které nikoli a které jevy z jejich původního jazyka budou přesahovat také do jazyka cílového. Při popisu přesahů z jiného jazyka pracujeme s pojmem pozitivního přenosu (tzv. transferu žádoucího) a s pojmem nežádoucího přesahu z jiného jazyka (interference). Podle našeho názoru se o žádoucím transferu může mluvit pouze na úrovni typologické, např. když jazyk stejným či podobným způsobem vyjadřuje vztah slovesa a objektu nebo když je přízvuk na první slabice. Ale na rovině genetické by se jednalo vždy o interferenci, tedy o jev nežádoucí, který je hodnocen jako chyba ztěžující učení se cílovému jazyku. Například žádné dva slovanské jazyky nemají stejné koncovky v deklinačním systému, a to ani v případě, že porovnáváme velmi blízkou češtinu a slovenštinu.

U studentů slovanského původu může hrozit určitá stagnace v učení, jelikož téměř hned všemu rozumí, může se u nich tedy objevit pocit, že se nemusí učit. Tomuto kritickému bodu ve studiu je třeba věnovat náležitou pozornost a nedovolit, aby studenti stagnovali, aby se spokojili s ještě nedokonalou formou jazyka, i když s ní už můžou komunikovat. Slované musí velice vědomě a detailně nastudovat plán fonetický, musí nacvičit českou výslovnost konsonantů i vokálů, protože např. kvalita některých sykavek bývá oproti češtině rozdílná. Při komunikaci se Slovany právě zvuková stránka, například specifická artikulace některých konsonantů, upozorní na to, že mluvíte s nerodilým mluvčím. Výrazné jsou interference jak v plánu fonetickém, morfologickém a syntaktickém, tak i lexikálním, viz tzv. zrádná slova ve slovanských jazycích⁽¹⁵⁾

15 Ve slovanských jazycích existuje mnoho slov, která stejně nebo podobně znějí, ale v konkrétních slovanských jazycích mají zcela jiný význam.

(srov. Lotko 1992; Pančíková 1996). Některé ještě nedokonalé formy jazyka mohou ustrnout do té míry, že by se dalo mluvit dokonce o tzv. fosilizaci (srov. např. Hradilová 2020, 21). Takto ustrnulé formy jazyka se mohou přenášet z generace na generaci.

2.2.1 Neslované se znalostí slovanského jazyka

Termín Neslované je velice široký a může zahrnovat mluvčí s odlišným kulturním i jazykovým zázemím. Neslované, jimž se věnujeme v tomto příspěvku, žijí na území Evropy, tudíž můžeme s jistotou říct, že ačkoli nestudovali žádný slovanský jazyk, žijí ve stejném kulturním pásmu. Nezabýváme se např. skupinou Neslovanů z asijských zemí. Ti se sice na bohemistice ve Vídni občas také objevují, nikdy ale netvoří početnou skupinu. (Jejich rodiny už také většinou bydlí v Evropě.)

Neslovanští studenti se znalostí slovanského jazyka mají výhodu, protože už se jiný slovanský jazyk učili, ví tedy, které metody jim vyhovují, aby co nejrychleji dosáhli co nejvyšší jazykové úrovně. Ukazuje se také, že interference jazyka naučeného v dospělosti není tak silná, jak by mohla být interference jazyka rodného. Naši studenti v rámci studia slavistiky musí zvládnout alespoň dva slovanské jazyky. Vždy jim doporučujeme, aby tak činili postupně. Současné studium dvou slovanských jazyků obvykle přináší silné oboustranné interference.

2.2.2 Neslované bez znalosti slovanského jazyka

Neslovanští studenti bez znalosti slovanského jazyka se nemůžou opřít o žádnou předchozí zkušenost se slovanským jazykem. Na počátku se musí naučit mnoho nových poznatků a dovedností. Jako mírnou nevýhodu mohou pociťovat, že ostatní studenti hned rozumí a mohou hned reagovat. Výhodou pro Neslovany je, že se vše učí poprvé, nehrozí jim ovlivnění jiným slovanským jazykem, na rozdíl od situace u rodilých mluvčích češtiny, kterým hrozí například ovlivnění dialektem nebo interdialektem. Neslované se učí pro ně zcela nové české koncovky, případná interference probíhá maximálně vlivem je-

jich původního rodného jazyka, tedy němčiny. Deklinační koncovky obou jazyků jsou tak odlišné, že k žádné záměně nedochází.

3 CHYBY RODILÝCH A NERODILÝCH MLUVČÍCH

Během procesu osvojování si jazyka se studenti nevyhnou různým chybám, odchýlením od spisovné podoby češtiny. Chybu můžeme hodnotit z různých úhlů a na různých jazykových rovinách. Velmi důležité je, ve které části edukačního procesu se chyba objeví. Velmi často bývá projevem interference výchozího jazyka. Někdy je pouze projevem nepozornosti, únavy, zbrklosti, jindy chce mluvčí záměrně normu jazyka porušit, chyba tedy nemusí být vždy důsledkem interference. Chyby členíme také podle toho, zda se objeví v mluvené, psané, připravené nebo spontánní komunikaci. Při koncipování kontrolních testů je rozhodující, s jakým cílem byl určitý test vytvořen. Může mít za cíl zkontrolovat jeden konkrétní gramatický jev, pak bude potenciální chyba brána jako hrubá, tedy bude hodnocena přísně. Při kontrole rozsáhlejší látky můžeme vzniklé chyby hodnotit mírnějším způsobem. Chyby můžeme rozdělit podle toho, zda zabránily úspěšné komunikaci, nebo zda bylo i přes chyby dosaženo cíle a komunikace proběhla úspěšně.

Pro některé naše studenty, nerodilé mluvčí, může být velmi motivující, že chyby dělají i čeští rodilí mluvčí. Chybující rodilý mluvčí tak ztrácí postavení ideálního nositele, garanta správné podoby češtiny, tj. ideálního nositele (arbitra) gramatičnosti (srov. Hradilová 2020, 34).

Chybují obě skupiny, ale každá trochu jinak, na jiných jazykových rovinách a na rozdílných jazykových úrovních. V nejvyšších jazykových úrovních jsou pak určité jevy, kde chybují všichni, bez rozdílu svého původního mateřského jazyka. Projdeme teď některé jazykové plány a pokusíme se ukázat typické chyby rodilých i nerodilých mluvčích.

3.1 CHYBY VE ZVUKOVÉ STRÁNCE JAZYKA, ZÁPIS KVANTITY VOKÁLŮ

Vynecháme-li rodilé mluvčí z České republiky, pak je společným výchozím jazykem pro všechny studenty bohemistiky ve Vídni němčina. Naším studentům dělá velký problém zápis kvantity vokálů, protože na to ze svého mateřského jazyka nejsou zvyklí. V němčině se totiž délka vokálů nezapisuje pomocí čárek, ale vyjadřuje se např. přidáním hlásky *h*, tzv. *das Dehnungs-h*, které prodlužuje předcházející vokál *e*, např. sloveso *gehen* [gén], *fahren* [fáren]. Němčina má samozřejmě mnoho dalších způsobů, jak vyjádřit délku vokálů, ale to není předmětem našeho zkoumání.

Čeští rodilí mluvčí většinou intuitivně zvládají kvantitu vokálů, protože si ji fixují společně s prvními slůvky, kdy se učí mluvit. Také z těchto důvodů řadíme řádnou kvantitu vokálů do jádrové jazykové kompetence (Hradilová 2020, 40). Mírné odchylky od normy se mohou objevit u rodilých mluvčích v mluvené formě. Může to být způsobeno příslušností daného mluvčího k některému dialektu¹⁶) nebo nedbalou výslovností, únavou a mnoha dalšími faktory. V písemném projevu se u rodilých mluvčích mnoho chyb v zápisu dlouhých vokálů nevyskytuje. Pokud ano, je to vlivem nepozornosti apod.

U nerodilých mluvčích problém kvantity vokálů prostupuje všemi jazykovými úrovněmi, od začátečníků až po pokročilé. I velmi pokročilí studenti se obávají nesprávného užití délky vokálů jak v mluveném, tak v psaném projevu. V některých případech si pomohou morfologickými pravidly, např. u dlouhého zakončení adjektiv tvrdých i měkkých (viz Hradilová 2020, 66), podobně u dlouhého zakončení neuter podle vzoru *stavení*. Pokud se nemohou opřít o jasné pravidlo, musí si délku vokálů zapamatovat. K zapamatování a fixaci správné délky vokálů doporučíme našim studentů poslech českých

16 Pro mluvčí ze severní Moravy a Slezska je typické krácení dlouhých vokálů (viz Bláha a Svobodová 2018, 108–117).

rodilých mluvčích, hlasitý nácvik říkadel, písní, básní nebo pořízení vlastní audionahrávky.

3.1.1. Chyby při rozlišování znělých a neznělých konsonantů

Nerodilým mluvčím s mateřským jazykem německým dělá značné potíže rozlišit znělé a neznělé souhlásky, např. *b* a *p*, *d* a *t*, *h* a *ch*, *z* a *s*. Obtíže nemají pouze začátečníci, ale i pokročilejší studenti. Nežádoucí interference němčiny se může projevit různými způsoby, např. neschopností rozlišit sonoritu hlásek, např. *den* – *ten*, *dám* – *tam*, *padá* – *pátá*. Nebo české *s* vyslovují studenti jako [z], např. ve slově *jsem* [jzem], *silnice* [zilnice].

Na konci slov je pro ně matoucí, proč mají psát např. *d*, když vyslovují *t*, vzniklé neutralizací, např. *hlad* [hlat], *hned* [hnet], *hrad* [hrat]. Při rozlišování znělých a neznělých hlásek se nám osvědčilo ukázat, jak zní české *d* a *t* na příkladu začátečních hlásek známých křestních jmen – např. *Daniel* – *Tomáš*. U neutralizace na konci slova doporučujeme studentům vytvořit genitiv singuláru, jiné pády nebo slovo příbuzné, např. *hrad*, *hradu*, *hradební*.

Rozlišení *h* a *ch* dělá potíže nejen studentům s německým rodným jazykem, ale také Slovanům, např. z Chorvatska či Srbska. Příklad: *hlad* – *chlad*, *hodit* – *chodit*. Postrachem všech studentů začátečníků bývá hláska *ř*, mnohem větší problémy ale nakonec způsobuje hláska *r*, protože německé *r* bývá některými studenty vyslovováno příliš vzadu, navíc s rolováním. Nesprávně utvořené *r* objevíme hned v prvních hodinách, při nacviku českých pozdravů, např. *dobrý den*, *dobrou noc*, *dobré ráno*.

Studenti, jejichž rodným jazykem je některý jazyk východoslovanský, odlišně artikulují konsonanty *ž*, *š*, *č*. Od českých konsonantů se liší kvalitou, protože artikulaci posouvají příliš dozadu. Pro německy mluvící je nápadná nedostatečná artikulace měkkých konsonantů v *dě*, *tě*, *ně*, např. *děda*, *dělá*, *těšit se*; podobně jako u *di*, *ti*, *ni*, např. *divný*, *ticho*, *nikdo*; rovněž v koncové pozici, např. *přijď*, *peruť*, *skříň*, *dlaň*.

3.1.2 Přízvuk

V češtině je přízvuk vždy na první slabice slova, pokud má slovo jednoslabičnou prepozici, je na prepozici. Čeští rodilí mluvčí nemají s kladením přízvuku žádný problém, patří to do jejich jádrové jazykové kompetence (Hradilová 2020, 40). V tomto ohledu mají velkou výhodu oproti nerodilým mluvčím.⁽¹⁷⁾

V němčině není přízvuk vždy na první slabice, což významně ovlivňuje nesprávné kladení přízvuku ve větě. Studenti také mohou zaměňovat délku s přízvukem, např. *na-dá-ní*, *po-ča-sí*. Nesprávné kladení přízvuku, stejně jako nedostatečně dlouhá kvantita vokálů provází studenty během celého studia od začátečníků až po pokročilé. Je to jeden ze zásadních signálů odlišujících nerodilé mluvčí. Například na *nádraží* – hlavní přízvuk původně na prepozici bývá kladen na první slabiku slova. Velké nesnáze způsobí, pokud je dané slovo dlouhé a dlouhý vokál je až na konci slova (např. *počasí*, *podnebí*, *veselá*). Čím delší je slovo, tím obtížnější je dodržet délku a správně umístit přízvuk. Příklady: *plavání*, *ubřečená*, *vyšlechtěný*. Ke zlepšení výslovnosti pomáhají audionahrávky.

3.2 CHYBY NA ROVINĚ GRAMATICKO-LEXIKÁLNÍ

A VLIV OBECNÉ ČEŠTINY

Čeští rodilí mluvčí přicházejí do kurzu většinou s nějakou varietou češtiny, nejsou zvyklí mluvit pouze spisovně, obvykle používají některý dialekt nebo obecnou češtinu. Mají tedy ve svém repertoáru několik možností. To může při studiu spisovné podoby češtiny působit problémy jak v mluvené, tak v psané podobě. Mají-li si vybrat ze dvou variant, zpravidla vyberou tu, která je bližší nespisovné češtině. Například při tvorbě kondicionálu u 1. os. pl. preferují *bysme* proti *bychom*. Tvar *bychom* znají z psaného jazyka, tj. z odborné lite-

17 Výjimku tvoří mluvčí ze severní Moravy a ze Slezska, jejichž přízvuk bývá ovlivněn jejich místním nářečím (viz *Slovník nářečí českého jazyka*, dostupný z: <https://sncj.ujc.cas.cz/>).

ratury, ze starších prozaických textů a také z poezie. Pomocné sloveso v 2. os. pl. zapisují různými způsoby, kromě *byste* i chybně *by jste*.

Dalšími projevy nespisovné češtiny jsou nekodifikované tvary plurálu feminin, např. *jdu tam s holkama*, preference vzoru žena i pro slova rodu středního, např. *jedeme na kolách*. Ve výslovnosti je časté protetické *v-*, např. *von, voni, vokno, vomáčka*. Přestat používat protetické *v-* je pro mnohé studenty nepřekonatelný úkol. Obtíže působí i spisovné tvary nominativu plurálu životných substantiv a adjektiv, např. *To jsou chytrí studenti, kteří jsou také talentovaní*. Tato věta zní obvykle v nespisovné podobě: *To jsou chytrý studenti, který jsou taky talentovaný*.

3.2.1 Rodilí mluvčí v jiném slovanském jazyce (ne v češtině) nebo studenti více slovanských jazyků

Jak jsme uvedli, studenti musí během studia zvládnout alespoň dva slovanské jazyky. Jeden by měli zvládnout na nejvyšší možné úrovni a druhý slouží k tomu, aby si např. mohli v daném jazyce prostudovat doporučenou literaturu, sledovat dění v dané zemi z novinových zpráv či si rozšířili rozhled po slovanském světě. Pro studenty, kteří jsou rodilými mluvčími některého slovanského jazyka, dochází často k interferenci koncovek z jejich původního jazyka do cílového, tj. do češtiny. Když začnou studovat nerodilí mluvčí dva slovanské jazyky najednou, jsou pak vícečetné interference zcela očekávatelné. Z tohoto pohledu tedy není výhodou být rodilým mluvčím slovanského jazyka, protože repertoár možných interferujících tvarů je velmi bohatý. Ne všichni studenti překonají tuto náročnou fázi, kdy by se měli precizně naučit tvary české deklinace a konjugace. Musí se vyrovnat jednak s interferencemi z němčiny jako hlavního (mediačního) jazyka ve Vídni, jednak musí čelit interferencím ze svého původního slovanského jazyka. Interference tedy nemusí probíhat pouze mezi dvěma jazyky, ale i mezi více jazyky najednou, což je pro vídeňskou vícejazyčnost typické. Početnou skupinu tvoří studenti, jejichž mateřským jazykem je polština nebo pocházejí ze Slezska. Do jejich češ-

tiny se tak dostávají konstrukce typu *jdu do pekaře* × *jdu k pekaři*, *kde jdeš?* × *kam jdeš?*, nebo se objevují tzv. zrádná slova, např. *bo* × *nebo*, která polským mluvčím zní obvykle stejně, ale v polštině stejně jako v oblasti Ostravska *bo* znamená *protože* a z toho důvodu používají naši studenti spojku *nebo* ve významu *protože*. Obvykle kladou nesprávně přízvuky a dlouhé vokály krátí. Problematická je tvorba tvarů minulého času v 1. os. sg., protože zapomínají na pomocné sloveso *být*, např. *Včera byl v Praze.* × *Včera jsem byl v Praze.*

Studenti, jejichž mateřským jazykem je ruština, srbština nebo také maďarština,⁽¹⁸⁾ vynechávají sloveso *být* ve funkci spony, např. *tady můj úkol; on učitel, ona chytrá*. Nesprávné užití kondicionálu, např. *já by chtěl hodně číst české knihy*. Chybná konjugace sloves 3. třídy, např. *pracovaje* místo *on pracuje*.

3.3 CHYBY NA RŮZNÝCH JAZYKOVÝCH ROVINÁCH TYPICKÉ

PRO STUDENTY S RODNÝM JAZYKEM NĚMECKÝM

Nerodilí mluvčí, jejichž mateřským jazykem je němčina, mají na počátku studia mnoho problémů a mnoho práce. Vedle správné výslovnosti, pravidel pravopisu, nastudování tvarů české deklinace a konjugace musí umět také postavit syntakticky správnou českou větu. Rodilí mluvčí tvoří většinou syntakticky správné věty, a to víceméně intuitivně. U rodilých mluvčích se chyby projeví až ve vyšších jazykových úrovních, při stavbě komplikovanějších souvětí, např. jako vybočení z vazby, obvykle v psaném nebo v mluveném nepřipraveném projevu. Němečtí (rakouští) rodilí mluvčí mohou bojovat s interferencí slovesných vazeb typických pro výchozí jazyk. Dochází k míšení vazeb a jejich přenášení do češtiny, např. *Co pracujete?* – přímý překlad z němčiny (*Was arbeiten Sie?*), došlo zde k míšení dvou konstrukcí, a to 1. *Co děláte?*, 2. *Kde pracujete?*

18 Maďarština se řadí mezi jazyky ugrofinské, ale také se zde ve 3. osobě singuláru vynechává spona, např. *János tanár* (Jan je učitel).

Již od počátku studia je třeba upozorňovat na rozdílné vazby českých a německých sloves a na případnou interferenci, např. *smát se + dativ: Směju se ti.* × v němčině: *lachen + akuzativ; rozumět + dativ × verstehen + akuzativ*. Stejně jako na rozdílné vazby prepozic, např. prepozice *wegen (kvůli)* se spojuje s genitivem, v češtině se prepozice *kvůli* pojí s dativem. Když se studenti učí nová česká slovesa, vždy je upozorňujeme na to, že není vhodné nastudovat pouze prepozice a k nim příslušné pády, ale vždy vycházíme z rekce slovesa, učíme se tedy celé konstrukce i s prepozicí, pokud tam je.

3.3.1 Reflexivní zájmena *se, si*

Značné problémy způsobuje přítomnost/nepřítomnost reflexivních zájmen *si, se* u sloves. Rodilí mluvčí mají opět výhodu, protože tato dovednost spadá do základní jazykové kompetence, proto v užití reflexivních zájmen nedělají chyby. Nerodilí mluvčí se musí přítomnost zvrtných zájmen naučit a rozlišit je i významově. Zároveň je třeba pochopit pravidla závazných pozic reflexivních zájmen a také krátkých tvarů osobních zájmen, např. *Vidím tě.* × *Nevidím tebe, ale Karla ano.* Musí umět významově odlišit věty, např. *František nudil (Janu).* × *František se nudil.* S užitím reflexivních sloves se studenti seznamují hned na počátku studia a toto téma prochází všemi úrovněmi až k nejpokročilejšímu. Během prvních kurzů se seznámí se slovesy *učit* a *učit se*. V němčině existují různá slovesa pro učení a učení se, tj. *unterrichten* vs. *lernen*. Například *Petr učil češtinu.* (*Petr byl učitel*). × *Petr se učil česky.* (*Petr byl student češtiny*).

3.3.2 Slovosled a aktuální členění věty

V našich seminářích často také probíráme otázky slovosledu a aktuálního členění věty, jsou to opět témata, která provázejí studenty od počátku až do konce studia. Nerodilí mluvčí mívají se slovosledem problémy, protože např. v němčině je slovosled velice striktní a pevný a údajná volnost slovosledu českého, ačkoli určité pozice v češtině jsou závazné, dělá studentům velké potíže. V této oblasti dochází k mno-

ha interferencím, např. pokud jde o pozici částice *také*. V němčině se umísťuje na poslední pozici, což se pak projevuje při produkci české věty, např. *Bydlím ve Vídni a pracuji také místo Bydlím ve Vídni a také tady pracuji*. Tato částice se může ovšem objevit i na začátku, např. v odpovědi na otázku: *(Ty jsi z Vídně?) – Také bydlím ve Vídni*.

Dalším příkladem může být: *Čemu se směješ tolik*. Což je ekvivalent německého pořadí slov: *Worüber lachst du soviel?* Český slovosled ovšem vyžaduje jiné pořadí: *Čemu se tolik směješ*. Čeština tedy preferuje pozici před slovesem.

3.3.3 Méně oblíbené části gramatiky z pohledu studentů

V české gramatice existují témata, která studenti hodnotí jako těžko zapamatovatelná, těžko pochopitelná. Zpravidla se na nich shodují jak rodilí, tak nerodilí mluvčí. Jedním z nejméně oblíbených témat jsou česká zájmena. Ačkoli se v hodinách snažíme předkládat pouze ty nejfrekventovanější formy, i tak je zde mnoho tvarů a k jejich náležitému užití je třeba znát také principy aktuálního členění věty. Chyby se mohou projevit v mluvené i v psané podobě, např. záměna akuzativu a dativu, *ji – jí, ni – ní*, po prepozici – studenti zapomínají po předložkách použít tvary zájmena s *n*, např. *Dívám se na ji*. × *Dívám se na ni*. × *Báli jsme se jí*.

Při tvoření posesivních adjektiv dochází k záměně s tvary analogickými adjektivům podle vzoru *mladý*, např. *Karlův most – Karlový most*. Chyba v nominativu není tak typická, ale chyba v lokálu už je častá i u rodilých mluvčích, např. *Jdu po Karlovém mostě*. *Studuji na Masarykové univerzitě*.

Obvyklými tématy seminářů pro pokročilé studenty zůstává správné užití perfektiv při tvoření neopisného futura, např. *V létě se budu opálit místo opálím se; Až se vrátím, budu zúčastnit se místo zúčastním se*. K dalším okruhům, v nichž se často chybí, patří psaní velkých písmen; čárky ve větě jednoduché i v souvětí; správné užití posesivního zájmena *svůj*; shoda podmětu a přísudku u neuter plurálu; deklinace číslovky *dva, dvě* a psaní a deklinace cizích slov.

ZÁVĚR

Dodejme, že vedle teoretického studia mají studenti bohemistiky ve Vídni velice bohaté možnosti, jak mohou přirozeným způsobem, tedy komunikací s rodilými mluvčími a účastí na životě české menšiny, dosáhnout vysoké jazykové úrovně. Příležitostí, jak si ve Vídni zlepšit svou aktivní znalost češtiny, je opravdu hodně. Podrobné informace lze dohledat např. v závěrečných zprávách o lektorátu ve Vídni.⁽¹⁹⁾ Zde uvedeme jen pár příkladů.

Nedaleko univerzity se nachází typická česká restaurace *Zur Böhmischen Kuchl* s českým personálem, kam každoročně se studenty zavítáme, když na kurzu češtiny právě probíráme téma „V restauraci“. Díky českému personálu mohou naši studenti konverzovat česky a procvičit si tak všechny naučené fráze a samozřejmě se v živé komunikaci také naučit nové obraty, nová slova. Z nabídky jídel a nápojů cíleně vybíráme české speciality, abychom ještě lépe poznali českou kulinářskou kulturu.

Jak už jsme výše zmínili, škola Komenský je hlavním centrem české menšiny. Vedle mnoha funkcí, které plní, dává k dispozici vlastní divadelní sál, kam pravidelně přijíždějí hostovat profesionální soubory z České republiky. Skvělou příležitostí, jak se setkat s krajany a jak zároveň zhlédnout kvalitní české filmy, je navštívit filmový klub na Velvyslanectví České republiky ve Vídni. V Českém centru zase navštěvujeme různé přednášky, účastníme se vernisáží, literárních čtení a koncertů. České krajské spolky nabízejí bohatý program z různých oblastí lidského konání. Naši studenti se tak mohou zúčastnit akcí kulturních, sportovních, duchovních a vědeckých či pedagogických.

Vedle upozornění na výše zmíněné aktivity podporující jazykové schopnosti jsme se chtěli v příspěvku podrobně věnovat zastoupení rodilých a nerodilých mluvčích v kurzech češtiny. Jejich společné stu-

19 Bližší informace viz <https://www.dzs.cz/program/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici#zaverecne-zpravy-lektoru>.

dium v jedné třídě bývá pro učitele velkou výzvou, avšak ten z dané situace může vytěžit maximum. Obě skupiny se vzájemně ovlivňují a mohou si pomáhat, inspirovat se.

Položili jsme si také zásadní otázku, zda předchozí znalost jazyků a zejména těch slovanských je vždy výhodou, či naopak nevýhodou. Došli jsme k závěrům, že Slované mají velkou výhodu v počáteční fázi studia, protože spontánně obsáhnou tzv. jádrovou jazykovou kompetenci, zhruba do úrovně A2. Upozornili jsme však také na očividná rizika, jako je např. stagnace, která může vést až k tzv. fosilizaci. Neslované mají na počátku nevýhodu, ale svou pílí a kognitivním přístupem ke studiu můžou rodilé mluvčí téměř dostihnout.

Poukázali jsme na typické projevy interference němčiny na češtinu a předložili jsme příklady toho, jaké chyby interference způsobuje. Doložili jsme také na příkladech, že obě skupiny dělají chyby. Některé jsou typické pouze pro danou skupinu, jiné chyby dělají všichni mluvčí bez rozdílu národnosti.

Náš příspěvek se tak přidává k bohatému materiálu vědeckých statí o kontaktu češtiny a němčiny. Chce být přínosný v tom, že se zaměřuje na češtinu v Rakousku, tj. na chyby typické pro studenty v Rakousku. (Jde o situaci odlišnou např. od situace češtiny v Německu.) Prozkoumáním typických chyb bychom proto mohli obohatit nejen vlastní výuku tím, že budeme dopředu připraveni na případné problémy studentů češtiny. Shromážděný materiál by bylo možné použít také pro novou učebnici určenou německy mluvícím studentům se znalostí dalšího slovanského jazyka.

Mgr. Markéta Schürz Pochylová, Ph.D.

Ústav slavistiky Vídeňské univerzity
Spitalgasse 2-4, Hof 3, A-1090 Vídeň
marketa.schuerz.pochylova@univie.ac.at

LITERATURA

- Bělič, Jaromír. 1976. *Přehled nářečí českého jazyka (s mapkou)*. Praha: SPN, FF UK Praha.
- Bláha, Ondřej a Svobodová, Jindřiška. 2018. „Slovník nářečí českého jazyka: má nám ještě dnes co říci?“ In *Současná jazyková situace na Moravě a ve Slezsku*. Tíž. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 108–117.
- Česká a slovenská Vídeň dnes* (5–6), 2023. Vídeň: Školský spolek Komenský.
- Hradilová, Darina. 2020. *Role rodilého mluvčího v cizojazyčné komunikaci*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Chabrová, Anna a Veroňková, Jitka. 2022. „Percepce kvantity vokálů v českých dvojslabičných slovech v řeči rodilých mluvčích němčiny.“ *Nová čeština doma a ve světě* (2), 2022, https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/178572/Anna_Chabrova_-_Jitka%20Veronkova_25-37.pdf?sequence=1&isAllowed=y (přístup 25. 8. 2023).
- Kulturní klub*. Informační časopis Čechů a Slováků v Rakousku. Květen 2020, http://147.32.4.69/kulturklub/index.php?f_year=2020 (přístup 2. 11. 2023).
- Lenneberg, Erik H. 1967. *Biological foundations of language*. New York: John Wiley and Sons.
- Lotko, Edvard. 1992. *Zrádná slova v polštině a češtině*. Olomouc: Votobia.
- Newerkla, Stefan Michael. 2005. „Vídeň a její Češi.“ *Bohemistika* 5(3), s. 159–170.
- Newerkla, Stefan Michael. 2007. „Dějiny výuky češtiny v Rakousku.“ In *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Eds. J. Pleskalová, M. Krčmová et al. Praha: Academia, s. 580–613.
- Pančíková, Marta. 1996. „Interferencia – důležitý problém vo výučbe slovan-ských jazykov.“ *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne cudzoziemców* (7/8). Prace konfrontatywne. Red. B. Frączak-Ostromięcka. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 129–136.
- Pokorná, Jaroslava a Vránová, Milena. 2007. *Přehled české výslovnosti*. Praha: Portál.
- Randák, Jan et al. 2011. *Dějiny českých zemí*. Praha: Euromedia Group.

- Schürz Pochylová, Markéta. 2020. „Výroční zpráva o lektorátu českého jazyka a literatury ve Vídni.“ dzs.cz, https://www.dzs.cz/sites/default/files/2021-09/ZZ_2020-21_V%C3%ADde%C5%88_Sch%C3%BCrz%20Pochylov%C3%A1.pdf (přístup: 28. 9. 2023).
- Schürz Pochylová, Markéta. 2021. „Výroční zpráva o lektorátu českého jazyka a literatury ve Vídni.“ dzs.cz, <https://www.dzs.cz/program/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici#zaverecne-zpravy-lektoru> (přístup: 28. 9. 2023).
- Schürz Pochylová, Markéta. 2022. „Výroční zpráva o lektorátu českého jazyka a literatury ve Vídni.“ dzs.cz, <https://www.dzs.cz/program/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici#zaverecne-zpravy-lektoru> (přístup: 28. 9. 2023).
- Schürz Pochylová, Markéta. 2023. „Výroční zpráva o lektorátu českého jazyka a literatury ve Vídni.“ dzs.cz, <https://www.dzs.cz/program/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici#zaverecne-zpravy-lektoru> (přístup: 28. 9. 2023).
- Sloboda, Marián. 2017. „Menšinový jazyk.“ *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Eds. Petr Karlík, Marek Nekula a Jana Pleskalová. https://www.czechency.org/slovník/MENŠINOVÝ_JAZYK (přístup: 28. 9. 2023).
- Sodeyfi, Hana a Newerkla, Stefan Michael. 2021. *Tschechisch. Faszination der Vielfalt. Lehrbuch für Anfänger und Fortgeschrittene*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky. msmt.cz, <https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky> (přístup: 8. 10. 2023).
- SyD Korpusový průzkum variant. <https://syd.korpus.cz/index.php> (přístup: 8. 10. 2023).
- Školský spolek Komenský. *Ročenka 2019–2020*. Vídeň: Školský spolek Komenský.
- Školský spolek Komenský. *Ročenka 2022–2023*. Vídeň: Školský spolek Komenský.
- Valeš, Vlasta. 2020. *Der Schulverein Komenský, 150 Jahre tschechisches Schulwesen in Wien: Školský Spolek Komenský, 150 let českého školství ve Vídni*. Vídeň: Schulverein Komenský.